

O'QUVCHIDA TANQIDIY TAFAKKURNING RIVOJLANISHI – IJTIMOIY MUNOSABATLARGA TAYYORLIK KAFOLATI

*Akramova Gulbahor Renatovna,
Buxoro davlat universiteti, boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasida dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi*

Annotatsiya. Maqolada o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish asosida ularni ijtimoiy munosabatlar tayyorlashning muhim jihatlari, tanqidiy tafakkurning mazmun-mohiyati, tanqidiy tafakkurni rivojlantirish yo'llari va usullari keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, tanqidiy tafakkur, ijtimoiy munosabat, muammo, ijodkorlik, rag'bat.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ШКОЛЬНИКА – ГАРАНТИЯ ГОТОВНОСТИ К СОЦИАЛЬНЫМ ОТНОШЕНИЯМ

*Акратова Гульбахор Ренатовна,
Бухарский государственный университет, доцент кафедры теории
начального образования, кандидат педагогических наук*

Абстрактный. В статье представлены важные аспекты подготовки учащихся к социальным отношениям на основе развития критического мышления, сущность критического мышления, способы и методы развития критического мышления.

Ключевые слова: студент, критическое мышление, социальная позиция, проблема, творчество, мотивация.

THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN SCHOOLCHILDREN IS A GUARANTEE OF READINESS FOR SOCIAL RELATIONSHIPS

*Akramova Gulbahor Renatovna,
Bukhara state university, associate professor of primary education theory
department, candidate of pedagogical sciences*

Abstract. The article presents important aspects of preparing students for social relations on the basis of critical thinking, the essence of critical thinking, methods and techniques for critical thinking development.

Key words: student, critical thinking, social position, problem, creativity, motivation.

Tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchilarning muvaffaqiyatli va bilimli shaxs bo'lishlari uchun juda muhimdir. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarga ma'lumotni tahlil qilish, dalillarni baholash, noto'g'ri va taxminlarni aniqlash, mantiqiy mulohaza yuritish va xulosalar chiqarish imkonini beradi.

O'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning zaruriy ahamiyat kasb etishi quyidagilar bilan izohlanadi.

1. Muammoni hal qilish ko'nikmalarini yaxshilaydi: Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarga muammolarni aniqlash, dalillarni baholash va echimlarni ishlab chiqarishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni qo'llash orqali o'quvchilar muqobil echimlarni aniqlashlari va baholashlari va eng mosini tanlashlari mumkin.

2. Ijodkorlikni rag'batlantiradi: Tanqidiy fikrlash o'quvchilarni qutidan tashqarida

o'ylashga va muqobil istiqbollarni ko'rib chiqishga undaydi, ijodiy echimlar va g'oyalarga olib keladi.

3. Qaror qabul qilishda yordam beradi: tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish orqali o'quvchilar qaror qabul qilishdan oldin bir nechta variantlarni baholashlari va ijobiy va salbiy tomonlarini tortishlari mumkin. Bu ularga dalillar va mulohazalarga asoslangan ongli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

4. Muloqot ko'nikmalarini oshiradi: Tanqidiy fikrlash o'quvchilarga o'z fikrlari va g'oyalarini yanada aniqroq va samarali ifodalashga yordam beradi, muloqot ko'nikmalarini oshiradi.

5. O'quvchilarni kelajakka tayyorlaydi: O'quvchilar ta'lim jarayonida va kasbiy hayotlarida o'sib borishi bilan ular tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini talab qiladigan tobora murakkab muammolarga duch kelishadi. Ushbu ko'nikmalarni erta rivojlantirish ularni kelajakdagi ishlarida muvaffaqiyatga tayyorlaydi.

Demak, o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish, kelajakda ularning har tomonlama rivojlangan, bilimli va muvaffaqiyatli shaxs bo'lish hamda ijtimoiy munosabatlarga kirisha oladigan, hayotda o'z o'rnini topishlari uchun ham muhimligini asoslaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tanqidiy tafakkur turli tomomnlama o'rganilgan va ta'riflangan.

Chunonchi, tanqidiy tafakkur - kuzatish, tajriba, fikrlash, fikrlash yoki muloqot natijasida to'plangan yoki yaratilgan ma'lumotlarni faol va mohirona kontseptsiyalash, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish yoki baholashning intellektual intizomli jarayonidir.

Amerika falsafiy assotsiatsiyasi tanqidiy tafakkurni «daliliy, kontseptual, uslubiy, kriteriologik yoki kontekstual mulohazalarni izohlash, tahlil qilish, baholash, xulosa chiqarish va tushuntirish kabi kognitiv vositalardan foydalanadigan maqsadli, o'z-o'zini tartibga soluvchi mulohazalar jarayoni» deb ta'riflaydi. asoslangan.»

Oksford inglizcha lug'ati tanqidiy tafakkurni «mulohazalarni shakllantirish uchun muammo yoki vaziyatni ob'ektiv tahlil qilish va baholash» deb ta'riflaydi.

Tanqidiy fikrlash bo'yicha milliy kengash tanqidiy tafakkurni «javob yoki xulosaga kelish uchun ma'lumotni faol va mohirona kontseptsiyalash, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholashning intellektual intizomli jarayoni» deb ta'riflaydi.

Bildirilgan ta'riflarni javlash orqali o'zimizni mualliflik ta'rifimizni keltiramiz. Bizningcha, tanqidiy tafakkur - bu asosli mulohazalar va qarorlar qabul qilish uchun ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash, sintez qilish va qo'llashni o'z ichiga olgan tafakkurga intizomli va tizimli yondashuv.

Tanqidiy fikrlash asosli mulohazani shakllantirish uchun axborotni ob'ektiv tahlil qilish, baholash va sintez qilish jarayonini anglatadi. Bu taxminlarni so'roq qilish, noto'g'ri fikrlarni aniqlash va asosli xulosalarga kelish uchun dalillarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularda bir qator kognitiv qobiliyatlar rivojlantiriladi. Jumladan:

Tahlil: Ma'lumotni yaxshiroq tushunish uchun uni kichikroq qismlarga bo'lish.

Baholash: ma'lumotlarning ishonchliligi, dolzarbligi va to'g'riligini baholash.

Xulosa: mantiqiy xulosalar chiqarish va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish.

Izoh: Axborotning mazmuni va ahamiyatini tushunish.

Tushuntirish: fikr va xulosalarni aniq va samarali bayon etish.

Tanqidiy fikrlash muammoni hal qilish, qaror qabul qilish va samarali muloqotning asosiy tarkibiy qismidir. Bu akademik va professional kontekstda muvaffaqiyatga erishish, shuningdek, shaxsiy o'sish va rivojlanish uchun zarurdir. Ta'kidlash kerakki,

o'quv jarayonida o'quvchida yuqorida keltirilgan kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish orqali ularning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli tayyorgarligini ta'minlaydi.

Tanqidiy tafakkur ma'lumotni baholash, dalillarni izlash va asosli xulosalar chiqarish imkonini beradigan fikrlashning qat'iy va tizimli yondashuvini o'z ichiga oladi. Bularning barchasi o'quvchini ijtimoiy hayotda o'z o'rnini egallashi va jamiyatga foydil shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

O'quvchida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish ularning ijtimoiy muloqotga kirishishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish asosida ijtimoiy munosabatlarga tayyor bo'lishlarida bir qator qobiliyatlarni rivojlantirishga e'tibor qaratish muhim.

Kommunikativ qobiliyat. Tanqidiy tafakkur fikrlarni aniq va samarali ifoda etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Chunki o'quvchi o'z fikrini atrofdagilarga yetkazishda muloqotchanlik qobiliyatidan foydalanadi. Tanqidiy tafakkur o'quvchining o'z fikr va g'oyalarni boshqalarga muloqot orqali yetkazish, ularning ijtimoiy muloqotda ishtirok etish qobiliyatini yaxshilaydi.

Empatiya. Tanqidiy tafakkur bir nechta nuqtai nazarni ko'rib chiqish va dalillarni ob'ektiv baholashni o'z ichiga oladi. Bu empatiyaning kuchayishiga va boshqa odamlarning nuqtai nazarini tushunishga olib kelishi mumkin, bu esa o'quvchilarning ijobiy ijtimoiy o'zaro munosabatlarga kirishish ehtimolini oshiradi.

Kengaytirilgan muammolarni hal qilish ko'nikmalari: Tanqidiy fikrlash ma'lumotni tahlil qilish, dalillarni baholash va echimlarni ishlab chiqarishni o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradigan o'quvchilar ijtimoiy vaziyatlarda harakat qilish va yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun yaxshi jihozlangan bo'lib, ko'proq ijobiy ijtimoiy munosabatlarga olib keladi.

Yaxshilangan qaror qabul qilish: Tanqidiy fikrlash imkoniyatlarni baholash va asosli qarorlar qabul qilish uchun dalillarni tortishni o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradigan o'quvchilar ijtimoiy vaziyatlarda qaror qabul qilish uchun yaxshi jihozlangan bo'lib, ijobiy natijalar va o'zaro munosabatlarga olib keladi.

O'z-o'zini anglashni oshirish: Tanqidiy fikrlash o'z fikrlash jarayonlari va noto'g'ri fikrlarini aks ettirishni o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradigan o'quvchilar o'zlarining qarashlari va noto'g'ri qarashlarini yaxshiroq tushunishadi, bu esa o'z-o'zini anglash va ijobiy ijtimoiy o'zaro munosabatlarga olib keladi.

Tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirish muloqot ko'nikmalarini oshirish, empatiyaning oshirish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirish, qaror qabul qilishni yaxshilash va o'z-o'zini anglashni oshirish orqali o'quvchilarning ijtimoiy o'zaro munosabatga kirishuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish asosida ularni ijtimoiy munosabatlarga tayyorlashning bir qator metodlarini keltirib o'tamiz.

So'rovni rag'batlantirish. O'quvchilarni savol berishga, yangi g'oyalarni o'rganishga va ma'lumot izlashga undash. O'quvchilarga qiziqarli mavzularni o'rganish imkoniyatini yaratish va ularni ochiq savollar berishga undash.

Fikrlash ko'nikmalarini o'rgatish: o'quvchilarga dalillarni baholash, taxminlarni aniqlash va mantiqiy xulosalar chiqarishni o'rgatish. Ularni o'z dalillari va fikrlarini tasdiqlash uchun dalillarga asoslangan dalillardan foydalanishga undash.

Mulohaza yuritish imkoniyatini yarating: o'quvchilarni o'zlarining fikrlash jarayonlari, noto'g'ri va taxminlari haqida fikr yuritishga undash. Ularga o'z-o'zini anglash va tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini yaxshilash mumkin bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam bering.

Muammoni hal qilish ko'nikmalarini o'rgatish: o'quvchilarga haqiqiy dunyo sharoitida muammoni hal qilish ko'nikmalarini mashq qilish imkoniyatini bering. Ularni muammolarni aniqlashga, dalillarni baholashga va yechimlarni ishlab chiqishga undash.

Ochiq savollardan foydalanish ham ijobiy natija beradi. Bunda o'quvchilardan tanqidiy fikr yuritishni va javoblarini qo'llab-quvvatlash uchun asoslashni talab qiladigan ochiq savollardan foydalaniladi. Ularni o'z fikrlarini tushuntirishga va muqobil istiqbollarni ko'rib chiqishga undash.

Hamkorlikni rag'batlantirish. Bunda muammolarni hal qilish va murakkab masalalarni muhokama qilish uchun o'quvchilarni guruhlarda birgalikda ishlashga undash. Bu fikr va istiqbollarni almashish orqali ularning tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Fikr-mulohaza bildiring: O'quvchilarning fikrlash jarayonlari haqida fikr yuritishga va ularning tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini yaxshilash sohalarini aniqlashga undaydigan konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim eting.

Sokratik so'rov: o'quvchilarni mavzu bo'yicha tanqidiy tafakkurga undash uchun Sokratik so'rovdan foydalaning. Bu o'quvchini mavzuni chuqurroq tushunishga, dalillar va mulohazalarni tanqidiy tafakkurga olib keladigan qator savollarni berishni o'z ichiga oladi.

Case Studies: O'quvchilarga tanqidiy tafakkurni talab qiladigan real misollar bilan ta'minlash uchun amaliy tadqiqotlardan foydalaning. Ulardan ishni tahlil qilishlari, asosiy muammolarni aniqlashlari va dalillar va dalillarga asoslangan yechimlarni taklif qilishlari kerak.

Munozara va munozaralar: O'quvchilarni tanqidiy tafakkurni talab qiladigan bahs va munozaralarga jalb qiling. Ularni dalillarni baholashga, muqobil istiqbollarni ko'rib chiqishga va dalillarga asoslangan dalillar bilan dalillarni qo'llab-quvvatlashga undash.

Aql xaritalari: O'quvchilarga fikrlarini tartibga solish va turli tushunchalar o'rtasidagi munosabatlarni ko'rishga yordam berish uchun aql xaritalaridan foydalaning. Bu ularga tanqidiy tafakkurni talab qiladigan naqshlar, aloqalar va munosabatlarni aniqlashga yordam beradi.

Muammoli ta'lim: O'quvchilarga hal qilish uchun tanqidiy tafakkurni talab qiladigan haqiqiy muammolarni taqdim etish uchun muammoli ta'limdan foydalaning. Bu ularga mazmunli va haqiqiy kontekstda muammolarni hal qilish va tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Rol o'ynash: O'quvchilarga boshqa nuqtai nazarni taqdim etish va ularning taxminlariga qarshi chiqish uchun rol o'ynashdan foydalaning. Bu ularga empatiyani rivojlantirishga va muqobil istiqbollarni ko'rib chiqishga yordam beradi.

Reflektiv yozish: O'quvchilarni o'z fikrlash jarayonlari haqida fikr yuritishga undash va ularning tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini oshirish mumkin bo'lgan sohalarni aniqlash uchun aks ettiruvchi yozuvdan foydalaning. Bu ularga o'z-o'zini anglash va tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini vaqt o'tishi bilan yaxshilashga yordam beradi.

O'quvchilarda tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirishning ko'plab usullari mavjud. Sokratik savol-javob, amaliy tadqiqotlar, bahs va munozaralar, aql xaritalari, muammoli o'rganish, rolli o'yinlar va aks ettiruvchi yozish usullaridan foydalangan holda o'qituvchilar o'quvchilarga o'zlarining akademik va kasbiy hayotida muvaffaqiyat qozonishlari uchun kerak bo'lgan tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'kidlash joizki, tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirish uzviy va izchil harakatni talab qiladi. O'qituvchilar so'rov o'tkazish, mulohaza yuritish va muammoni yechish ko'nikmalarini o'rgatish, mulohaza yuritishni rag'batlantirish, ochiq savollardan foydalanish, hamkorlikni rivojlantirish va fikr-mulohazalarni bildirish orqali o'quvchilarga o'z ilmiy va kasbiy faoliyatlarida muvaffaqiyat qozonishlari uchun zarur bo'lgan tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosalar. O'quvchilarda tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirish bir necha sabablarga ko'ra muhimdir:

Yaxshiroq qaror qabul qilish: Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarga ma'lumotni xolisona baholash, uni tahlil qilish va dalillar va mulohazalar asosida asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu o'quvchilarga akademik, shaxsiy va kasbiy hayotlarida yaxshiroq qaror qabul qilishga yordam beradi.

Muammolarni yechish malakalarini oshirish: Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarga muammolarni aniqlash, dalillarni to'plash va baholash hamda samarali yechimlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Bu muammolarni hal qilish ko'nikmalarini yaxshilashga va keng doiradagi kontekstlarda yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin.

Kengaytirilgan ijodkorlik: Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarga innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish va qutidan tashqarida fikr yuritish imkonini beradi. Bu ijodkorlikni oshirishga va badiiy, ilmiy va ishbilarmonlik ishlarida katta muvaffaqiyatlarga olib kelishi mumkin.

Muloqot ko'nikmalari yaxshilanadi: Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarga o'z g'oyalari va fikrlarini aniq va samarali ifoda etishga yordam beradi. Bu muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga va shaxsiy va professional munosabatlarda katta muvaffaqiyatlarga olib kelishi mumkin.

Yaxshiroq akademik natijalar: tanqidiy tafakkur qobiliyatlari akademik muvaffaqiyat uchun zarurdir. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradigan o'quvchilar murakkab matnlarni tahlil qilish, dalillarni baholash va tushunchalarni real vaziyatlarda qo'llash uchun yaxshi jihozlangan.

Kattaroq empatiya va tushunish: Tanqidiy fikrlash qobiliyatlari o'quvchilardan bir nechta nuqta nazarni ko'rib chiqishni va dalillarni xolisona baholashni talab qiladi. Bu shaxsiy va professional munosabatlarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan boshqalarga nisbatan ko'proq empatiya va tushunishga olib kelishi mumkin.

O'quvchilarda tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirish akademik, shaxsiy va professional kontekstlarda muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir. Bu yaxshiroq qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini yaxshilash, ijodkorlikni oshirish, muloqot qilish qobiliyatini yaxshilash, akademik natijalarni yaxshilash va boshqalarga nisbatan hamdardlik va tushunishga olib kelishi mumkin.

Foydalarilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Akramova G.R., Bakhshulloeva Sh.A. Motivation as a factor in the success of educational activities of primary school students. <https://internationalconference.ru/images/PDF/2020/60/motivatsiya-kak-faktor-.pdf>

2. Akramova Gulbahor Renatovna, Akramova Surayo Renatovna. Pedagogical and psychological conditions of preparing students for social relations on the basis of the development of critical thinking. *psychology and education*. Vol. 58 No. 2 (2021): Volume 58 No. 2 (2021). P. 4889-4902 <http://psychologyandeducation.net/pae/index.php/pae/article/view/2886>

3. С.Р.Акрамова. Общность семантики узбекско-таджикских лексем в стихотворениях Джамали Камала. № 2 (2021): Образование и инновационные

исследования. <https://www.interscience.uz/index.php/home/article/view/69>

4. Акрамова Gulbakhor Renatovna. Psychological and pedagogical foundations for the development of critical thinking of students. *Academicia: An International Multidisciplinary Research* 2020, <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=10&issue=4&article=081>

5. С.Р.Акрамова Жамол Камол шеърларида ўзбекча-тожикча лексемалар семантикасида муштараклик. <https://interscience.uz/index.php/home/article/view/6>

6. Akramova S.R. THE ROLE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE OF STUDENTS. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=YlBucgoAAAAJ&citation_for_view=YlBucgoAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC

7. Akramova Surayo Renatovna. (2021). Harmony of the content of Uzbek-Tajik translations of Jamal Kamal's Poems. *Middle European Scientific Bulletin*, 10. Retrieved from <https://cejsr.academicjournal.io/index.php/journal/article/view/342>

8. Акрамова Г.Р. Development of students' critical thinking in the process of continuous education. <https://cyberleninka.ru/article/n/development-of-students-critical-thinking-in-the-process-of-continuous-education>

9. Акрамова Г.Р. Эффективные методы развития критического мышления у учащихся [Effective methods for developing critical thinking in students] // *international scientific review of the problems of pedagogy and psychology* (Boston, USA - 19 April, 2018). с. <https://scientific-conference.com/h/sborniki/pedagogicheskie-nauki2/1078-effective1.html>

10. Акрамова Гулбаҳор. Ўқувчиларнинг танқидий тафаккурини ривожлантириш асосида ижтимоий муносабатларга тайёрлаш технологияси. Том 1 № 1 (2020): Таълим ва инновацион тадқиқотлар. Б. 51-61. <http://interscience.uz/index.php/home/article/view/20>